

Een verkenning naar de haalbaarheid

Ontwerpende Sociale Effecten Rapportage Den Haag

Freek de Meere, Matthijs Uyterlinde, Anneke Brock

Ontwerpende Sociale Effecten Rapportage Den Haag

Een verkenning naar de haalbaarheid

Auteurs

Freek de Meere
Matthijs Uytterlinde
Anneke Brock

Utrecht, april 2022

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1.	Participatie en sociale effecten	4
1.2.	Vraagstelling	6
1.3.	Aanpak haalbaarheidsstudie	6
1.4.	Leeswijzer	6
2	Ontwerpende sociale effect rapportages	7
2.1.	Inleiding	7
2.2.	Social Impact Assessment en andere toepassingen	7
2.3.	De SIA als ontwerpend instrument	9
2.4.	Kenmerken van een ontwerpende SER	10
2.5.	Resumerend	11
3	Bevindingen	12
3.1.	Inleiding	12
3.2.	Hoe zien betrokkenen een ontwerpende SER?	12
3.3.	Schaalniveau en gebiedsafbakening	15
3.4.	Draagvlak voor een ontwerpende SER	16
4	Conclusies	18
4.1.	Beantwoording van de onderzoeksvragen	18
4.2.	Randvoorwaarden en aanbevelingen	19
	Bijlage: Topiclijst	21

1 Inleiding

Tal van beleidsopgaven landen in bestaande stadswijken. Te denken valt aan de energietransitie, de realisatie van maatregelen voor klimaatadaptatie, de verstedelijkingsopgave, het accommoderen van statushouders en de problematiek rond 'zorghuurders' die als gevolg van de extramuralisering hun intrek nemen in wijken met sociale huurwoningen. Wat betekent dit alles voor het leefklimaat van de wijk? Dergelijke ontwikkelingen kunnen allerlei kansen bieden voor bijvoorbeeld vergroening en betere bereikbaarheid. Maar ze kunnen ook druk leggen op bijvoorbeeld sociale draagkracht en cohesie in een wijk. Omdat aspecten zoals sociale cohesie, duurzaamheid en rechtvaardig overheidsbeleid allerlei beleidsdomeinen raken maar samenkomen in de leefwereld van burgers, pleit het Sociaal- en Cultureel Planbureau (SCP) in haar reflectie op het coalitieakkoord 2021-2025 ervoor om vanuit het perspectief van burgers – met een kader van brede welvaart – te sturen op de kwaliteit van de samenleving als geheel.¹ Want als sommige groepen burgers wel en andere groepen minder goed kunnen meekomen in de samenleving, kan dat zorgen voor scheidslijnen en spanningen tussen (groepen) burgers.

1.1. Participatie en sociale effecten

Bij overheden, maatschappelijke organisatie en burgers is het besef groeiende dat de energietransitie niet alleen een technische opgave is, maar dat ze diep kan ingrijpen in het leven van burgers. Zowel volgens het SCP als het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wijzen op het belang om de energietransitie te benaderen als een sociale opgave: een open gesprek met en een

actieve betrokkenheid van burgers bij de plan- en besluitvorming zijn belangrijke voorwaarden voor het slagen van de transitie.² Het Klimaatakkoord (2019: 25) onderstreepte drie jaar geleden al het belang van burgerparticipatie: "Het vroegtijdig betrekken van de omgeving in en rond de wijk zorgt ervoor dat verschillende perspectieven, kennis en creativiteit snel op tafel komen. Een goed ingericht participatieproces draagt op die manier bij aan kwalitatief betere besluitvorming en kan daarmee ook helpen om de acceptatie van de maatregelen uit de wijkgerichte aanpak te vergroten."³

Betrokkenheid van burgers komt dus niet alleen het maatschappelijk draagvlak ten goede, maar kan ook een manier zijn om mét de samenleving te komen tot nieuwe en innovatieve ideeën en deze te benutten bij het maken en uitvoeren van beleid. In verschillende programma's, waaronder de City Deal Energieke Wijken⁴ en het experimentenprogramma Verduurzaming van Kwetsbare Wijken⁵ wordt in de praktijk onderzocht hoe de verbinding tussen de energietransitie en andere opgaven in wijken kan worden versterkt en wat dit in concrete zin vraagt van overheden en burgers.

Een ontwerpende Sociale Effecten Rapportage (SER) kan mogelijk inzichtelijk maken welke effecten nieuwe ontwikkelingen hebben op de fysieke en sociale structuur van wijken en daarmee op het leefklimaat van bewoners. Het instrument kan behulpzaam zijn om door middel van ontwerpend onderzoek vast te stellen hoe nieuwe opgaven en ontwikkelingen in de wijk zodanig kunnen

1 <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/01/10/reflectie-op-het-coalitieakkoord-2021-2025-vanuit-het-burgerperspectief>.

2 SCP (2020). Klimaatbeleid en de samenleving; PBL (2020). *Balans van de Leefomgeving*; PBL (2020). *Maatschappelijke betrokkenheid bij de leefomgeving*.

3 <https://www.klimaatakkoord.nl/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaatakkoord>.

4 <https://www.citydealenergiekewijken.nl/>.

5 Uytterlinde, M., A. van Hal, A. Kunst, M. Coen & R. Bouwman (2019). *Betere wijken dankzij de energietransitie? Analyse van (koppel)kansen en dilemma's in vijftien kwetsbare wijken*. Den Haag: Platform31; Uytterlinde, M., A. van Hal & A. Kunst (2021). *Inspiratieboek opgaven verbinden in de wijk. Aan de slag met koppelkansen voor leefbaarheid en duurzaamheid*. Den Haag: Platform31.

worden uitgewerkt en ingepast, dat de bewoners er (ook) van kunnen profiteren. Daarnaast kan het instrument vorm geven aan participatie van bewoners bij de plannen en maatregelen voor hun eigen buurt. De SER is gebaseerd op de Social Impact Assessment, een instrument dat in het buitenland regelmatig wordt ingezet om de sociale effecten van grote projecten in kaart te brengen. Daarmee sluit de SER aan bij de toenemende aandacht en het bewustzijn voor het feit dat ruimtelijke en milieutechnische plannen en maatregelen aanzienlijke effecten kunnen hebben op het leefklimaat van bewoners. In Nederland is de SER als ontwerpend instrument echter nog niet in de praktijk toegepast.

De gemeente Den Haag is benieuwd of een ontwerpende SER een geschikt en werkbaar instrument kan zijn om participatie vorm te geven in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie. Immers, als de Omgevingswet van kracht wordt, is participatie een vereiste bij een verguningsaanvraag. In het ambitiedocument voor de Omgevingsvisie 2050 benadrukt de gemeente Den Haag dan ook dat plannen en ambities moeten worden getoetst op aspecten als rechtvaardigheid, betaalbaarheid en inclusie.

Om de kansen en mogelijkheden te verkennen van de SER als ontwerpend instrument, is besloten om een haalbaarheidsstudie uit te voeren voor een ontwerpende sociale effectenrapportage voor de wijk Mariahoeve/Marlot. Dit is een van de Haagse Groene Focuswijken die zijn aangewezen in het Programmaplan Energietransitie Den Haag (2018). Mariahoeve/Marlot staat te boek als een 'kantelwijk', die zowel sociaaleconomisch als etnisch-cultureel divers is. Hoewel de wijk ruim en groen is opgezet, is daarbinnen sprake van grote verschillen. Vooral het contrast tussen de vooroorlogse buurt Marlot en het oostelijke deel van Mariahoeve springt in het oog: waar de leefbaarheidscore in Marlot in de Leefbaarometer⁶ ruim voldoende scoort, blijft ze in deze naoorlogse flatwijk steken op een onvoldoende.

Het initiatief voor de mogelijke inzet van de ontwerpende SER in Mariahoeve/Marlot is afkomstig van een groep bewoners, die zich heeft verenigd in de Gebiedscoöperatie Wijk 25 (GC Wijk 25). Met behulp van deze methodiek hoopt de gebiedscoöperatie concreet inzicht te verkrijgen hoe de energietransitie kan bijdragen aan de ontwikkeling van een sterke en sociale wijk. De gebiedscoöperatie hecht eraan dat breed wordt gekeken naar de sociale impact van de energietransitie, mede omdat de gemeente Den Haag de energietransitie benadert als onderdeel van een integrale gebiedsontwikkeling. De gemeente en de GC Wijk 25 zijn dan ook samen opdrachtgever van deze haalbaarheidsstudie.

Afbeelding 1: Mariahoeve/Merlot

1.2. Vraagstelling

De gemeente Den Haag en de bewoners van de GC Wijk 25 zijn benieuwd of de ontwerpende SER een geschikt instrument is om in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie op wijkniveau de sociale impact in kaart te brengen. Dit naast een Milieu Effect Rapportage (MER). Het is belangrijk om te vermelden dat zowel bij de gemeente als bij de GC Wijk 25 de ideevorming over de inzet van het instrument SER tijdens de uitvoering van de haalbaarheidsstudie nog volop in beweging was. Zo werd bij de start van de haalbaarheidsstudie, in augustus 2021, nog gesproken over een 'strategische SER'. Gaandeweg ontstond het inzicht dat de naam 'ontwerpende SER' beter recht doet aan de beoogde meerwaarde van het instrument. De vraag is of het met behulp van een ontwerpende SER mogelijk is om:

- Inzicht te geven in de gevolgen van de voorziene ingrepen op het terrein van klimaatmitigatie en klimaatadaptatie, de woonopgave, lokale werkgelegenheid, gezondheid en sociale cohesie.
- Bij te dragen aan het vinden van de optimale aanpak van de Energietransitie en bijvoorbeeld de herontwikkeling van het winkelcentrum.
- Door middel van een participatieve aanpak bij te dragen aan het gemeenschappelijk ontwikkelen van dit inzicht als gemeente én bewoners samen.
- Het participatieproces op zodanige wijze is in te richten dat het de besluitvorming over aanpak van de ingrepen daadwerkelijk bijstuurt en het draagvlak voor en de participatie van de bewoners en lokale ondernemers in de uitvoering van de ingrepen vergroot.

1.3. Aanpak haalbaarheidsstudie

In dit haalbaarheidsonderzoek verkennen we het potentieel van de SER als ontwerpende methodiek, met als doel de planvorming en besluitvorming voor de wijk Mariahoeve/Marlot te ondersteunen. Desk research gaf inzicht in het instrument ontwerpende SER en bood de benodigde informatie over de plannen

en ontwikkelingen die Mariahoeve/Marlot te wachten staan. Door middel van interviews is vervolgens inzicht verkregen in de doelen en verwachtingen van verschillende actoren en de mogelijke knelpunten of belemmeringen die zij zien bij een uitvoering van een ontwerpende SER.

In de periode van september tot december 2021 zijn voor deze haalbaarheidsstudie personen geïnterviewd vanuit verschillende perspectieven:

- Ambtelijk vertegenwoordigers van energietransitie (3)
- Ambtelijk vertegenwoordigers van andere domeinen (2)
- Bewoners van Mariahoeve/Marlot (9)
- Organisaties in de wijk (3)
- Het stadsdeelkantoor (2)
- Woningcorporaties (3)

Het was de intentie om ook een tweetal bestuurders te spreken (de portefeuillehouder energietransitie en de portefeuillehouder stadsontwikkeling), maar beide bestuurders verklaarden geen interesse te hebben om mee te werken aan een interview.

1.4. Leeswijzer

Deze haalbaarheidsstudie is een eerste verkenning naar de toepasbaarheid van de ontwerpende SER in een Nederlandse wijk. We starten met een korte beschrijving van een ontwerpende SER methodiek. Daarna geven we het draagvlak weer om mogelijke stappen te zetten voor het gebruik van de SER aan de hand van de gespreksronde die we hebben gevoerd langs diverse stakeholders. We sluiten af met aanbevelingen voor de wijze waarop de ontwerpende SER als instrument kan worden ingezet in Mariahoeve/Marlot in het kader van de energietransitie dan wel het opstellen van de Omgevingsvisie.

2 Ontwerpende sociale effect rapportages

2.1. Inleiding

Een Sociale Effecten Rapportage betreft een vertaling van de 'Social Impact Assessment' (SIA). Met een dergelijk instrument kunnen sociale effecten van maatregelen worden geanalyseerd. Het gaat dan om concrete maatregelen zoals de aanleg van een warmtenet of de herontwikkeling van een winkelcentrum. De SIA kan met een uitgebreid participatief proces inzichtelijk maken welke aanpassingen aan maatregelen gedaan kunnen worden om eventuele negatieve effecten te minimaliseren, en positieve effecten te maximaliseren.

De SIA komt voort uit het Milieu- en Sociaal Risicomanagement Systeem van de International Finance Corporation (IFC). Het is in beginsel een toetsend instrument. In de context van Den Haag wordt nagedacht hoe de denkwijze van de SIA als ontwerpend instrument kan worden ingezet. Hier komen we in paragraaf 2.3 uitgebreider op terug. We starten in paragraaf 2.2 om de denkwijze achter de SIA beknopt neer te zetten. Tot slot bespreken we in paragraaf 2.4 een aantal kenmerken van de ontwerpende sociale effect rapportages om rekening mee te houden voor een eventueel gebruik ervan in Den Haag.

2.2. Social Impact Assessment en andere toepassingen

De Social Impact Assessment (SIA) geldt als de leidende internationale norm voor een risicobeheersingssysteem voor grote en ingrijpende projecten. De norm is gebaseerd op elementen als een Milieueffectrapportage (MER) en publieksparticipatie op verschillende niveaus. In onder andere de Verenigde

Staten, Australië, Finland, Spanje en Frankrijk wordt het instrument SIA gebruikt om de sociale impact van veranderingen in kaart te brengen.

De SIA is tot nu toe in verschillende contexten en uitvoeringen toegepast, maar nog niet in Nederland. Wel voert de Commissie Milieu Effect Rapportage een verplichte MER uit op de energietransitie in de regio Rotterdam-Den Haag. Daar kunnen in sommige gevallen ook sociale effecten aan worden toegevoegd. Op termijn zal verkend worden of de MER structureel wordt uitgebreid door ook naar sociale effecten te kijken. Hierbij worden de sociale effecten zo vroeg mogelijk in het proces meegenomen.

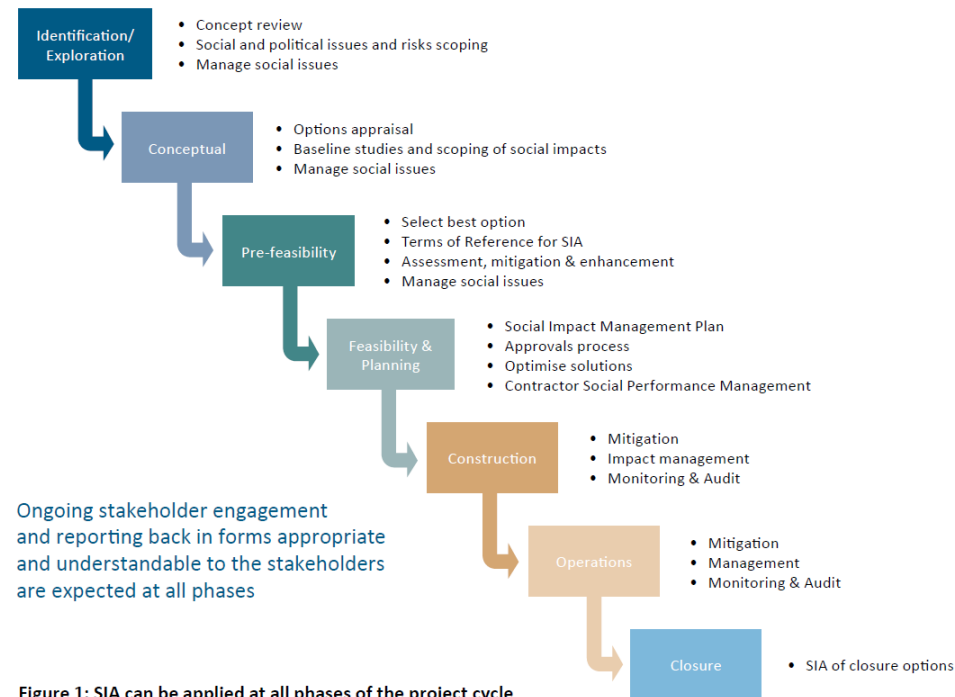
Op verzoek van het Nationaal Platform Burgerparticipatie Omgevingsprojecten, het Lerend platform Energie en Omgeving en enkele overheidsinstellingen, is in 2017 een Nederlandse uitwerking van de SIA gemaakt. De Nederlandse uitwerking is gebaseerd op twee fictieve cases: een onshore windpark en een aardwarmteproject. Het instrument is ook niet eerder gebruikt in de context van een energietransitie op wijkniveau.

De SIA is ontwikkeld als een instrument om de sociale effecten van ingrijpende projectontwikkeling te identificeren en managen.⁷ Een SIA is, net als de hiervoor genoemde MER, een instrument in handen van de partij die eindverantwoordelijk is voor een (infrastructureel) project of een set van maatregelen. De SER moet worden gedaan voor definitieve besluitvorming. In Nederland is de SIA niet verplicht volgens de wet. Hierbij gaat het ook over de participatie van de gemeenschappen waarop de maatregel ingrijpt. Met behulp van de SIA zouden positieve en negatieve effecten kunnen worden geïdentificeerd en effectief kunnen worden aangepast. Met als doel de gemeenschap zo min mogelijk schade te berokkenen en zo veel mogelijk voordelen te laten genieten.

⁷ Vanclay, F., Esteves, A. M., Aucamp, I., & Franks, D. (2015). Social Impact Assessment.

De SIA onderscheidt verschillende mogelijke gevolgen van een project-ontwikkeling:

- De technische gevolgen: fysiek, structureel, bouwkundig en ecologisch.
- Niet-technische gevolgen worden onderverdeeld in management, juridisch, sociaal⁸ en politiek.

Afbeelding 2: Vanclay et al. (2015)

⁸ Sociale gevolgen zijn veelomvattend, ze omvatten thema's als gezondheid, welzijn, rechten, eigendomsrechten, levenswijze, cultuur en politieke systemen.

Artikelen beschrijven uiteenlopende manieren om de SIA vorm te geven. Een studie van Vanclay en collega's (2015) wijst naar een indeling langs zeven fasen (zie figuur, ter illustratie).

In de Nederlandse uitwerking van de SIA (2017) wordt de volgende indeling gevolgd:

1. Verkennend onderzoek.
2. Uitvoeren Sociaal Economische Basisstudie (SEB).
3. Ontwikkeling stakeholderparticipatieplan.
 - 3a. Vaststellen participatieniveau.
 - 3b. Vaststellen participatievorm.
4. Vaststellen risico's en effecten.
 - 4a. Uitvoering stakeholderparticipatieplan met borging geloofwaardige representatie van alle stakeholders binnen risicocontour, op basis van vastgesteld participatieniveau.
 - 4b. Eventuele bijstelling / aanvulling en vaststelling risico's en effecten.
5. Vaststellen mitigerende maatregelen per relevant risico/effect.
 - 5a. Mitigatie van resterende effecten.
 - 5b. Vastleggen implementatie maatregelen in diverse managementplannen.
6. Toetsing finale draft SER met stakeholders (risico's, effecten, mitigerende maatregelen, managementplannen).
7. Voorleggen SER (het SEB, gemitigeerde risico's en effecten, mate van onzekerheid acceptatie maatregel per effect) aan het bevoegd gezag.
8. Periodieke rapportage (constructie – operatie – ontmanteling), eventueel participatie bewoners in monitoring & evaluatie.
9. Opzet en onderhoud van een sociaal risico beheerssysteem.

Vaststellen risico's, effecten en mitigerende maatregelen

Er bestaan verschillende wijzen om effecten te benoemen en vast te stellen. Het oordeel van de bewoners is daarbij leidend. Elke relevante impact wordt daarom met een representatieve afvaardiging van bewoners besproken. Er wordt rekening gehouden met de mogelijke impact tijdens de verschillende fasen van het project. Ook de verwachte effecten van mitigerende maatregelen dienen met bewoners te worden vastgesteld. Ook hier zijn verschillende wijzen mogelijk om de effecten vast te stellen. Daarvoor is het cruciaal om samen overeenstemming te hebben over het einddoel van het traject.

Participatie in de SIA

Participatie moet volgens de SIA worden benaderd vanuit het bouwen aan goede en gelijkwaardige relaties. De relatie tussen overheid en bewoners op het thema stopt immers niet op het moment dat een document of project af is. Representativiteit is een essentieel element van de SIA. Voor groepen met een ondervertegenwoordiging dienen leden speciaal te worden gerekruteerd. Hiervoor is soms een bescheiden vergoeding nodig. Op basis van de gekozen participatievorm(en) wordt het participatieproces met de stakeholders ontworpen.

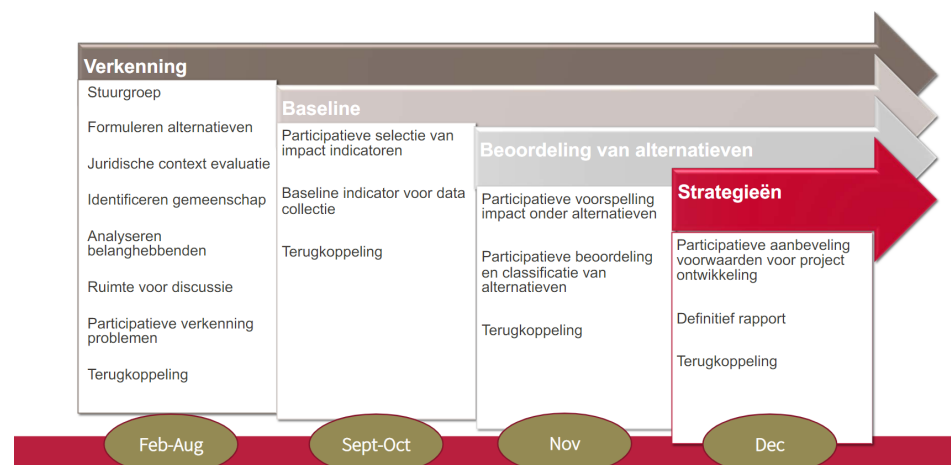
2.3. De SIA als ontwerpend instrument

Het gedachtegoed van de SIA kan ook in een *ontwerpende* vorm worden toegepast. In deze variant kan een diverse groep stakeholders actief werken aan het identificeren van sociale effecten van mogelijke maatregelen. Zo kunnen verschillende partijen de verschillende alternatieven onderzoeken en vaststellen. Deze afweging kan inzichtelijk maken welke aanpassingen aan mogelijke maatregelen gedaan kunnen worden om negatieve effecten te minimaliseren en positieve effecten te maximaliseren. In relatie tot het doel moeten

verschillende voorziene maatregelen, de verschillende alternatieve scenario's, gelijkwaardig worden behandeld. Die moeten ontwikkeld worden, vooraf aan of in de loop van de ontwerpende SER. De ontwerpende sociale effecten rapportage heeft dus dezelfde inhoudelijke focus als de SIA.

De ontwerpende sociale effecten rapportage zal ook een participatieve insteek moeten hebben. De betrokkenheid van een representatieve groep wijkbewoners en andere stakeholders is dus ook hier essentieel. Er moet een ontwerp komen hoe het stakeholderparticipatieproces precies vorm te geven. Het gaat bij dit proces om het in beeld krijgen van verschillende posities vanuit gelijkwaardige posities. Het mag niet zo zijn dat uiteindelijk slechts een gedeelte van de mogelijke perspectieven bij heeft kunnen dragen: de verschillende perspectieven moeten allemaal meegenomen worden met het oog op de gestelde doelen.

Eerder is een voorstel geschreven om een ontwerpende SER vorm te geven in Den Haag. Onderstaande planning geeft een beeld welke stappen ondernomen moeten worden en welke planning daarvoor gehanteerd wordt.

2.4. Kenmerken van een ontwerpende SER

In deze studie verkennen we de haalbaarheid van de ontwerpende sociale effecten rapportage voor Mariahoeve/Marlot in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie. We benoemen vijf kenmerken van een ontwerpende sociale effectenrapportage die relevant lijken voor een beoordeling van de haalbaarheid.

1. De SIA is oorspronkelijk bedoeld voor (ingrijpende) maatregelen

De SIA is gericht op relatief grootschalige projecten die zowel qua aard als werkwijze afwijken van de combinatie van meer kleinschalige plannen en maatregelen die samenkomen in een woonwijk. Ook staat in de energietransitie niet zozeer een maatregel centraal, maar een opgave. Die opgave kan zich in de loop van de tijd uiten in verschillende maatregelen.

2. De SIA en ontwerpende SER zijn vooral een proces

Hoewel de naam anders doet vermoeden is de SIA geen eenmalige studie. De SIA geeft op zichzelf géén houvast hoe sociale effecten te specificeren. Sterker nog, 'sociale effecten' zijn vaak slechts een globale categorie naast andere categorieën. Er kan wel worden gekozen specifiek op sociale effecten te focussen. Dit onderdeel van de ontwerpende sociale effectenrapportage is dus op maat te maken. Het is voor de SIA vooral essentieel dát sociale effecten worden uitgezocht en dat verschillende stakeholders bijdragen aan het beoordelen van het al dan niet in acht nemen van deze effecten. Het is hiermee een instrument om een proces in te richten met verschillende fases, mogelijk over een – zeer – lange periode, waarbij je de sociale aspecten structureel worden gemonitord, in samenhang met de andere aspecten (in deze casus rond de energietransitie).

3. De SIA en ontwerpende SER geven richting aan participatie van bewoners

Door de uitgangspunten van de SIA te volgen, kan richting worden gegeven aan de participatie van bewoners. Dit proces is sterk inhoudelijk gericht, met als doel de verschillende mogelijke effecten van allerlei onderdelen van een plan of maatregel en de mogelijkheden de effecten daarvan, te optimaliseren. Het proces is daarmee uniek ten opzichte van andere participatievormen en -instrumenten.⁹ Voor de participatieve waarde en betekenis van de ontwerpende SER is representativiteit een belangrijke voorwaarde voor de toepassing van de methodiek.

4. De SIA en ontwerpende SER zijn kennis- en tijdsintensief

De SIA is gericht op het identificeren van (kansen op) mogelijke sociale effecten. Als plannen voor de energietransitie worden ontwikkeld, kan bij iedere beleidskeuze of voorgestelde maatregel getoetst worden welke rol bijvoorbeeld armoede speelt en welke mitigerende maatregelen genomen kunnen worden. Op basis van deze informatie kunnen bewoners mee besluiten over te maken keuzes. Om tot onderbouwde afwegingen en besluiten te komen, is kennis nodig die niet altijd vanzelfsprekend aanwezig is – bijvoorbeeld omdat plannen en maatregelen nog slechts op hoofdlijnen bekend zijn, terwijl een zekere mate van precisering nodig is om de sociale effecten te kunnen inschatten. Om deze kennis op een goed (detail)niveau beschikbaar te krijgen zal hier tijd en budget voor uitgetrokken moeten worden.

⁹ De situatie in Mariahoeve/Marlot in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie is overigens ook complexer dan kan worden ingevuld op de participatiewijzer van ProDemos.

5. *Er is nog geen relevante ervaring in het toepassen van een SIA en ontwerpende SER*

De Nederlandse uitwerking van de SIA uit 2017 is gebaseerd op twee fictieve cases: een onshore windpark en een aardwarmteproject. Voor zover bekend is het instrument sinds die tijd niet gebruikt in Nederland. Derhalve is een dergelijk instrument ook nog niet toegepast in de context van de energietransitie op wijkniveau. De ontwerpende SER is ook niet eerder hierop toegepast.

2.5. Resumerend

Met deze vijf kenmerken is het de vraag of, en welke mogelijkheden er zijn een ontwerpende sociale effectenrapportage vorm te geven in Mariahoeve/Marlot in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie. Resumerend kan worden vastgesteld dat de haalbaarheid van de uitvoering van een ontwerpende SER in de wijk Mariahoeve/Marlot mede bepaald wordt door:

- De mogelijkheid om concrete en ingrijpende mogelijke maatregelen centraal te stellen.
- De mogelijkheden om effecten daadwerkelijk te benoemen, in te schatten en te mitigeren.
- De mate waarin het mogelijk is om een representatieve groep burgers daadwerkelijk zeggenschap te geven.
- De beschikbaarheid van voldoende tijd en middelen om het benodigde uitzoekwerk te verrichten en het participatieproces te faciliteren.

Naast het realiseren van deze randvoorwaarden is er nog een vijfde aspect van belang voor de haalbaarheid van een ontwerpende SER: een omgeving om te kunnen leren met dit nog nieuwe participatie instrument. Deze lerende omgeving heeft niet alleen betrekking op de beschikbaarheid van een passende opgave of maatregel en op de betrokkenheid van burgers, maar ook met het ambtelijk en bestuurlijk draagvlak om de uitkomsten van de ontwerpende SER serieus te nemen en mee te laten wegen in de besluitvorming over plannen en maatregelen.

3 Bevindingen

3.1. Inleiding

We hebben diverse betrokkenen gesproken over de mogelijkheden en wensen voor de uitvoering van een ontwerpde SER in Mariahoeve/Marlot (zie paragraaf 1.3). In de bijlage is de topiclijst opgenomen. We hebben geen collegeleden kunnen spreken en geen raadsleden benaderd. Waar het niet lukte een gesprek op directieniveau te organiseren hebben we met beleidsmedewerkers van dat gemeente-onderdeel gesproken.

We schetsen in dit hoofdstuk op hoofdlijnen de uitkomsten van deze gesprekken. Ten eerste betreft het de vraag hoe betrokkenen een eventuele inzet van een ontwerpde sociale effectenrapportage zien (3.2). Vervolgens kijken we in paragraaf 3.3 naar de specifieke situatie in Mariahoeve/Marlot. Tot slot bespreken we in 3.4 in hoeverre er draagvlak is voor de uitvoering van een ontwerpde SER in Mariahoeve/Marlot in 2022, in het kader van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie.

3.2. Hoe zien betrokkenen een ontwerpde SER?

In het algemeen was het instrument SER, of een ontwerpde SER, niet bekend bij de gesprekspartners. Dit maakte het soms lastig om de SER in de interviews concreet te maken. Het idee achter de ontwerpde SER hebben we in de gesprekken toegelicht. We bespraken het waarom, het doel, het proces van het schetsen van verschillende scenario's, de methodologie en de kenmerken van het instrument en gingen vervolgens in gesprek over de mogelijke toepassing ervan in Mariahoeve/Marlot.

Over het algemeen staan de gesprekspartners welwillend tegenover de uitgangspunten en de benaderingswijze van de ontwerpde SER. Ook zijn ze nieuwsgierig naar de toegevoegde waarde ervan. Ze zien de ontwerpde SER als een kans om te investeren in bewonersparticipatie bij de energietransitie. Toch zien veel geïnterviewden ook geen directe noodzaak, omdat de gemeente ook al andere manieren of instrumenten gebruikt om sociale effecten te inventariseren en participatie vorm te geven. Een vaak genoemd voorbeeld is het instrument wijkagenda. Ook de LER (LeefbaarheidsEffecten Rapportage) is genoemd.

Het subject van de SER: de energietransitie

De opgave van de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie bestaat uit verschillende mogelijke onderdelen. In het oog springt de eventuele keuze om Mariahoeve/Marlot aan te sluiten op WarmtelinQ. Maar ook de massief benodigde isolatiemaatregelen, de vernieuwing van het winkelcentrum en de mogelijkheden voor individuele huishoudens om *all electric* te gaan, zijn op zichzelf van belang. Bijna iedereen lijkt welwillend om mee te denken met de vraag welke maatregel(en) centraal kan (of kunnen) staan in een eerste ontwerpde SER. Wel lijkt de vraag om in zee te gaan met WarmtelinQ buiten beeld bij meerdere stakeholders binnen de gemeente. De datum waarop Mariahoeve aangesloten zou moeten worden op WarmtelinQ lijkt nog niet in zicht. Er wordt betoogd dat daarover op een ander schaalniveau wordt gesproken, niet met bewoners in een wijk.

Er wordt door de gemeente daarom ook meer gekeken naar isolatie, waar onder bewoners over het algemeen redelijk veel commitment voor is: 'Schone' energie of 'Van het gas af' via een warmtenet leidt over het algemeen tot meer commotie. Het lijkt volgens sommige betrokkenen wenselijk om in eerste instantie meer vertrouwen te winnen rond het thema energietransitie door isolatie als maatregel te introduceren. Die trend zou volgens gesprekspartners ook vanuit de landelijke politiek worden gepropageerd. Inwoners van de wijk Mariahoeve lijken anders naar een maatregel als WarmtelinQ te kijken. Een gedeelte zou een ontwerpende SER hierop willen toepassen. Aan de andere kant wordt betoogd dat veel mensen in de wijk geen interesse hebben in zware thema's.

"Er is veel negatief gesproken in media over WarmtelinQ in Den Haag, er heerst een bepaalde presentatie over iets wat niet duurzaam is."

"Stadsverwarming zien bewoners als iets waar ze toch geen controle over hebben."

"Je merkt dat veel mensen te grote problemen hebben. Mensen denken: 'dit gaat mijn pet te boven, wat ga ik hier nou over roepen?'"

Het object van de ontwerpende SER: denken vanuit sociale effecten

Het benoemen, inschatten en mogelijk mitigeren van sociale effecten van energetische maatregelen wordt door iedereen als waardevol gezien. In de interviews zijn allerlei relevante sociale thema's benoemd (zie tabel). Ambtelijke gesprekspartners wijzen erop dat het voor gemeentelijke diensten verre

van vanzelfsprekend is om rekening te houden met andere beleidsdoelen en effecten dan die van de eigen afdeling of het eigen beleidsdomein.

- Ongelijkheid
- Armoede
- Eigenaarschap
- Werkgelegenheid
- Gentrificatie
- Sociale inclusie
- Publieke ruimte (zwembad, parken)
- Eenzaamheid
- Veiligheid
- Leefbaarheid
- Bewoners voor de toekomst/demografie/leeftijdsopbouw
- Betere samenwerking tussen partijen
- Culturele achtergronden
- Kinderen

Sommige gesprekspartners denken dat met een ontwerpende SER de daadwerkelijke sociale impact van maatregelen aangetoond kan gaan worden. Anderen zijn kritischer: volgens hen is het razend ingewikkeld om het gesprek te voeren over de relaties tussen zoveel verschillende domeinen; hoe ga je dat gesprek structureren en compact maken? Enkele gesprekspartners plaatsen vraagtekens bij het kwantificeren van sociale effecten – zoals ook gebeurt in instrumenten als maatschappelijke kosten- en batenanalyses (MKBA's) – omdat hieraan aannames ten grondslag liggen die discutabel kunnen zijn. Zeker wanneer plannen nog niet tot in detail zijn uitgewerkt, kan er op deze manier 'ruis' ontstaan in de discussies. Zij pleiten voor een meer kwalitatieve benadering en duiding van de sociale effecten.

De precieze rol die een SIA of een ontwerpende SER kan vervullen in het gesprek over de relatie tussen de energietransitie en andere beleidsdomeinen wordt niet duidelijk uit de literatuur. De kans dat een SIA of een ontwerpende SER de werkelijke sociale impact van maatregelen aan kan gaan tonen, achten de meeste gesprekspartners klein. Wel wijzen verschillende gesprekspartners erop dat de ontwerpende SER gebruik kan maken van de output van en de ervaringen met andere, reeds bestaande en gebruikte instrumenten om sociale effecten te benoemen (zoals bijvoorbeeld de Haagse LER).

Zeggenschap van bewoners

Alle gesprekspartners erkennen het belang van de participatie van burgers. Het wordt als belangrijk gezien dat bewoners meedenken en meedoen. Voor de inzet van een ontwerpende SER spreken veel gesprekspartners de twijfel uit of het mogelijk zal zijn om een representatief deel van de wijk aan tafel te krijgen. Enerzijds wordt erop gewezen dat veel mensen in Mariahoeve/Marlot niet op betrokkenheid bij de uitvoering van een ontwerpende SER zouden zitten te wachten. Vanwege de ingewikkeldheid van de materie, omdat er veel bewoners in 'overlevingsstand' verkeren, omdat bewoners overvraagd zouden zijn en omdat een grote groep bewoners (mede door de toeslagenaffaire en de coronacrisis) weinig vertrouwen zouden hebben in de overheid. Een gesprekspartner beklemtoonde dat rekening gehouden moet worden met de sociale en demografische dynamiek in Mariahoeve/Marlot. In Laak muteert op dit moment 18% van de inwoners, in Mariahoeve ligt dit lager, maar wordt de komende jaren een toename verwacht. Het belangrijk niet slechts een momentopname te maken. Gezien de lange adem van de energietransitie is de vraag is opgeworpen of de burgers die nu participeren wel de stem vertegenwoordigen van de toekomstige bewoners.

Verschillende gesprekspartners zien de toegevoegde waarde van ambassadeurs, sleutelfiguren en prominente figuren in de wijk om personen mee te krijgen in de energietransitie. Wanneer het thema laagdrempelig wordt geïntroduceerd, kan een ontwerpende SER mogelijk discussie over de dit onderwerp op gang brengen. Er wordt gewezen op de aanzienlijke sociale contrasten binnen de wijk, met aan de ene kant expats en burgers die het goed hebben en aan de andere kant mensen die het hoofd amper boven water kunnen houden. Ook lopen de belangen van huurders en particuliere eigenaren niet synchroon. Voorts is erop gewezen dat er – naast de GC Wijk 25 – tal van bewonersinitiatieven bestaan in Mariahoeve/Marlot. De versnippering is groot. Soms zou er sprake zijn van onderlinge rivaliteit en het gevoel van collectiviteit is in de ogen van sommige gesprekspartners mager.

Commitment, tijd en middelen

In het algemeen worden enkele randvoorwaarden voor een succesvol participatietraject benoemd. Gezien de aard van de ontwerpende SER wordt de vraag opgeworpen of er voldoende geld en ambtelijke capaciteit beschikbaar zal zijn. Ook plaatsen sommige respondenten vraagtekens bij het ambtelijk en bestuurlijk commitment om de uitkomsten van een ontwerpende SER serieus te nemen. We hebben geen leden van het college of de gemeenteraad gesproken, dus we kunnen niet zeggen in hoeverre is het college of de raad bereid is om een actieve bijdrage te leveren. Wel is erop gewezen dat er binnen de gemeenteraad kritisch gekeken wordt naar WarmtelinQ en dat eind 2021 hieromtrent enkele moties zijn ingediend. Ook wordt benoemd dat het speelveld en de beleidsmatige intenties rond burgerparticipatie voldoende duidelijk moeten zijn en er voldoende tijd moet worden uitgetrokken om burgerparticipatie aan te jagen en te faciliteren.

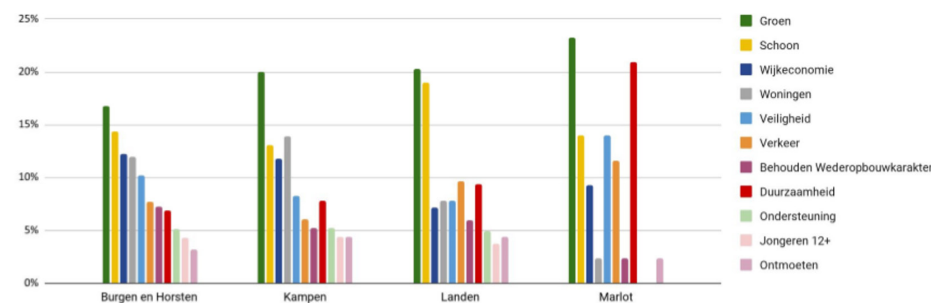
3.3. Schaalniveau en gebiedsafbakening

In verschillende gesprekken kwam het onderscheid tussen Marlot en Mariahoeve aan de orde. Tussen beide delen van de wijk zijn veel verschillen te benoemen, zoals soort bouw, grootte, type bewoners, eigenaarschap van de huizen en de aanwezigheid van collectieve voorzieningen. Daarnaast is gewezen op verschillen tussen Mariahoeve en Marlot in sociaaleconomische zin. Bij een ontwerpende SER is de vraag opgeworpen of het wel zinvol is om deze gebieden als een geheel te benaderen. Bij veel maatregelen is het te overwegen om hiervoor aparte een traject in te zetten. Ook is erop gewezen dat er binnen Mariahoeve aanzienlijke verschillen bestaan tussen de verschillende buurten waaruit de wijk is opgebouwd. Dit roept de vraag op of ook binnen Mariahoeve zelf differentiatie nodig is bij een eventuele toepassing van een ontwerpende SER. Een eenduidiger gebied maakt het eenvoudiger te bepalen welke perspectieven vertegenwoordigd moeten zijn.

Box 1. De wijkagenda in Mariahoeve

Van 28 april tot en met 16 mei konden de inwoners van Mariahoeve aangeven welke thema's centraal zullen staan in de Wijkagenda Mariahoeve 2021-2024. De inwoners van Mariahoeve konden stemmen via de website mariahoeveaanzet.denhaag.nl of via een papieren stembiljet die ze thuis hadden ontvangen. Uit de analyse blijkt dat de thema's per buurt sterk verschillen. Opvallend is dat met name in de buurt Landen de thema's 'Groen' en 'Schoon' er boven uitsteken. 'Woningen' vormen een belangrijk thema in de buurten Kampen en Burgen en Horsten. In de buurt Marlot zijn de thema's 'Groen' en 'Duurzaamheid' het meest prominent. Hoewel we gezien het beperkt aantal deelnemers voorzichtig moeten zijn, lijkt het er op dat duurzaamheid meer op het netvlies van de inwoners van Marlot staat, en minder bij de inwoners van Burgen en Horsten, Kampen en de Landen.

Gemiddeld aantal stemmen per thema per buurt N=1102

3.4. Draagvlak voor een ontwerpende SER

We benaderen het draagvlak voor de uitvoering van een ontwerpende SER in Mariahoeve/Marlot in het kader van de energietransitie vanuit drie invalshoeken. De eerste invalshoek heeft betrekking op de uitwerking van plannen en maatregelen voor de wijk. Hierbinnen kan onderscheid worden gemaakt tussen het generieke niveau, gericht op de vraag hoe de energietransitie het beste bij kan dragen aan de ontwikkeling van een sterke en sociale wijk, en het niveau van de uitwerking van een concrete potentiële maatregel waarop (eenvoudige variant van) de ontwerpende SER kan worden toegespitst. De tweede invalshoek is gericht op het vormgeven van burgerparticipatie/zeggen-schap in de wijk vorm te geven aan de energietransitie en het opstellen van de omgevingsvisie in Mariahoeve/Marlot. De derde invalshoek betreft het draagvlak binnen de gemeentelijke organisatie, zowel ambtelijk als bestuurlijk, om de uitkomsten van een ontwerpende SER serieus te nemen en zo nodig door te laten werken in beleids- en besluitvorming.

Draagvlak voor een ontwerpende SER als instrument voor planvorming

Het draagvlak voor een uitvoering van een ontwerpende SER op het generieke niveau is beperkt. Dit komt vooral omdat bij anderen dan de initiatiefnemers nauwelijks een beeld bestaat over wat dit concreet kan betekenen. Gezien het gebrek aan ervaringen elders met dit instrument is hier ook moeilijk duidelijkheid over te geven. Er zijn concrete maatregelen en alternatieven nodig voor een ontwerpende SER, en de aanleg van WarmtelinQ beschouwen verschillende gesprekspartners van de gemeente niet als een geschikte casus. Ook omdat het instrument op zichzelf niet voorschrijft op welke analyses precies ingezet moeten worden om de sociale effecten en de kansen daarop mee te kunnen nemen in het planproces. De kans op het creëren van een Babylonische spraakverwarring is reëel. Bovendien zijn er twijfels of het op dit generieke niveau mogelijk is om een voldoende representatief deel van de bewoners te betrekken.

Door een ontwerpende SER toe te spitsen op een specifieke opgave of vraagstuk, kan het draagvlak aanzienlijk worden vergroot. Dat met dit instrument goed wordt nagedacht over sociale effecten, wordt in de volle breedte van belang geacht. Bij concrete maatregelen zoals isolatie in de wijk (teneinde de wijk op termijn aardgasvrij-ready te maken) of aanpassingen aan het winkelcentrum, lijkt draagvlak aanwezig goed naar mogelijke sociale effecten te kijken. Ook zou breder gekeken kunnen worden, zoals rond verdichtingsplannen (in verband met het tekort aan woningen). In de gemeente Den Haag is ook ervaring met het verknopen van fysieke opgaven met kansen en risico's op sociaal vlak. Dit gebeurt bij de aanleg van riolering en de versteviging van de kust. De mogelijkheden om sociale effecten te benoemen, in te schatten en te mitigeren kunnen per maatregel specifiek worden benoemd en uitgezocht.

Draagvlak voor een ontwerpende SER als participatief instrument

De gemeente Den Haag benadert de energietransitie graag als onderdeel van een integrale gebiedsontwikkeling. Veel gesprekspartners bepleiten daarbij dat bewoners participeren in en kunnen meedenken met de uitwerking van opgave die deel uitmaken van de energietransitie. Er wordt op dit moment breed getwijfeld of de randvoorwaarden binnen de energietransitie in Mariahoeve/Marlot wel goed genoeg aanwezig zijn om bewoners goed te laten meedenken. Bijvoorbeeld als het gaat om de communicatie(kanalen) richting bewoners:

“Ik denk dat je dan echt moet gaan investeren als woningcorporatie en als gemeente om naar de mensen toe te gaan en ze mee te nemen in dit verhaal. Want met zo’n brief zal er weinig animo zijn.”

Het is dus nog een opgave bewoners productief mee kunnen laten denken. In Mariahoeve/Marlot is een kleine groep gemotiveerde bewoners te vinden, maar bestaat ook nog een grote, minder gemotiveerde groep met veel nog niet aangeboorde kennis, inzichten en energie. Nu veel bewoners direct geraakt worden door de stijgende energieprijzen, draagt dit bij aan gevoelens van onrust. Het zou goed zijn als de gemeente, de gebiedscoöperatie en andere partijen gezamenlijk de voorwaarden benoemen om 'oude' en nieuwe groepen bewoners productief mee te kunnen laten (samen)werken. Dat vergt onderling vertrouwen, waar onderliggend als eerste aan gewerkt zal moeten worden. Dit kan bijvoorbeeld door een ontwerpende SER op te starten.

Draagvlak voor een ontwerpende SER binnen de gemeente Den Haag

Voor de uitvoering van een ontwerpende SER in Mariahoeve/Marlot bestond binnen de gemeentelijke organisatie ten tijde van de interviews nog geen breed commitment. De opdracht voor de haalbaarheidsstudie is verstrekt door het ruimtelijk domein (Omgevingsvisie) in samenwerking met de GC Wijk 25; de gesprekken zien dat niet alle gemeentelijke diensten het belang en de meerwaarde van een instrument als de SER lijken te onderschrijven. Onder gesprekspartners van de afdeling energietransitie is wel sprake van interesse in de potentiële toegevoegde waarde van het instrument, maar de zorg is ook geuit dat dit andere beleidstrajecten zou kunnen doorkruisen. Dat de twee betrokken portefeuillehouders geen interesse hadden om deel te nemen aan een interview, duidt erop dat er op bestuurlijk niveau nog geen draagvlak is voor de uitvoering van een ontwerpende SER.

4 Conclusies

4.1. Beantwoording van de onderzoeksvragen

Deze verkennende haalbaarheidsstudie naar de bruikbaarheid en de toegevoegde waarde van een ontwerpende SER in de gemeente Den Haag, maakt duidelijk dat bij de meeste gesprekspartners interesse bestaat in het instrument en dat men overwegend welwillend staat tegenover de eventuele uitvoering ervan. Deze positieve grondhouding heeft enerzijds te maken met de ambitie om met het instrument inzicht te bieden in de sociale effecten van ruimtelijke ingrepen, en anderzijds met de participatieve opzet van het instrument. Maar er lijkt ook een spanningsveld te bestaan tussen beleid dat *top-down* ontwikkeld wordt, en de *bottom-up* initiatieven van bewoners(organisaties) om mee te denken over plannen en oplossingen voor hun eigen buurt; er kan immers sprake zijn van botsende of conflicterende wensen en belangen.

Een ontwerpende SER vestigt aandacht op de sociale effecten van ruimtelijke ingrepen

De uitvoering van een ontwerpende SER kan inzicht geven in de gevolgen van voorziene ingrepen op tal van terreinen. Ook op het vlak van klimaatmitigatie en klimaatadaptatie, de woonopgave, lokale werkgelegenheid, gezondheid en sociale cohesie. Daarbij wordt het instrument vooral gezien als kansrijk voor een concrete potentiële maatregel of een concreet onderdeel of binnen de energietransitie. Zo kan een ontwerpende SER behulpzaam zijn bij het uitwerken van passende oplossingen voor de transitie naar aardgasvrij, maar bijvoorbeeld ook bij de herontwikkeling van het winkelcentrum. De kans op een productieve bijdrage wordt minder groot geacht op het generieke niveau van de

energietransitie. De stijgende prijzen van energie en vastgoed lijken te zorgen voor een groeiend gevoel van urgentie bij huishoudens. Een ontwerpende SER kan bijdragen aan de ontwikkeling van een duurzaam energiesysteem waarbij ook de wijk als geheel veerkrachtiger wordt.

Over de mate waarin een ontwerpende SER daadwerkelijk inzicht kan bieden in meetbare en kwantificeerbare effecten, lopen de meningen uiteen. Dit hangt mede af van de verdere uitwerking van het instrument. Het instrument lijkt vooral geschikt om aandacht te vestigen op de mogelijke effecten van maatregelen, zodat hierover discussie kan worden gevoerd en er onderbouwde beleidskeuzes en -afwegingen kunnen worden gemaakt.

Een ontwerpende SER kan bijdragen aan de versterking van burgerparticipatie

Het opstarten van een ontwerpende SER kan door haar participatieve aanpak bijdragen aan het gemeenschappelijk ontwikkelen van inzichten en het afwegen van plan- en beleidskeuzes, waarbij de gemeente, de bewoners en andere stakeholders samenwerken. Daarmee helpt het om structureel participatie te organiseren bij gebiedsgerichte plannen, in plaats van ad hoc en achteraf. Daarbij is een goede positie van bewonersinitiatieven, lokale ondernemers en andere stakeholders in de wijk cruciaal; zij dienen als gelijkwaardige partner afspraken te kunnen maken met de gemeente – zowel over het onderwerp van de SER als over de opzet en uitvoering van het instrument.

Een versterking van burgerparticipatie lijkt zowel wenselijk als mogelijk in Den Haag, zowel ten behoeve van de energietransitie als de omgevingsvisie. Samen ontwerpend onderzoeken draagt bij aan de ambitie van de gemeente om het participatiebeleid te versterken. De interviews wijzen uit dat een kleiner te selecteren gebied meer kans lijkt te geven op een succesvolle invulling van de ontwerpende SER, omdat het instrument daarmee wint aan concreetheid.

Aan versterking van burgerparticipatie kan overigens ook met andere benaderingen invulling worden gegeven, zoals bijvoorbeeld de in verschillende Haagse wijken uitgevoerde wijkagenda en het instrument LER. Het is wenselijk om bij eventuele uitwerking van een ontwerpende SER gebruik te maken van ervaringen met en de opbrengsten van deze instrumenten.

Commitment en draagvlak voor een ontwerpende SER moet groeien

De betekenis en de zeggingskracht van een ontwerpende SER staat of valt met de mate waarin de gemeentelijke organisatie zich aan het instrument committeert. Een belangrijke voorwaarde voor de uitvoering van een ontwerpende SER is dan ook dat de gemeente het instrument én de uitkomsten ervan serieus neemt. Alleen dan wordt het draagvlak voor, en de participatie van bewoners in de uitvoering van de ingrepen vergroot. Een ontwerpende SER is naar zijn aard een participatief proces en niet bedoeld om rapporten te produceren die in de bureaula verdwijnen. Het instrument heeft weinig waarde wanneer de besluitvorming over de aanpak van de ingrepen niet daadwerkelijk kan worden bijgestuurd. Om het draagvlak onder bewoners voor een ontwerpende SER te doen groeien, is het van belang dat de beleavingswereld van bewoners centraal wordt gesteld, dat de verbinding tussen bewoners en lokale ondernemers wordt versterkt, en dat vervolgens ook de communicatie tussen bewoners, de gemeente en andere partijen op gang komt.

De SER dient als ontwerpend instrument nog nader te worden ontwikkeld

Omdat de SER in ontwerpende vorm nog niet eerder als instrument is toegepast, ligt er geen kant-en-klare methodiek. Een ontwerpende SER zal elke keer op maat gemaakt moeten worden, geschoeid op de leest van een toetsende SIA. De benadering is daarvoor afhankelijk van de stand van zaken in de literatuur. Daarbij zal het niet zo eenvoudig zijn om harde of meetbare sociale effecten vast te stellen. Bij de ontwikkeling van de methodiek is specifiek aandacht nodig voor de vraag hoe bestaande expertise in de wijk en de stad optimaal

kan worden benut. Tot slot is het belangrijk om een omgeving te creëren om te kunnen leren met dit nog nieuwe participatie-instrument, zodat het instrument bij herhaalde toepassing kan worden aangescherpt en verfijnd.

4.2. Randvoorwaarden en aanbevelingen

Het is nog een zoekproces om te komen tot uitvoering van een ontwerpende SER in de wijk Mariahoeve/Marlot. Om ervoor te zorgen dat de uitkomsten van een ontwerpende SER ook kunnen leiden tot bijsturing of aanpassing van maatregelen en ingrepen, dient een aantal randvoorwaarden op orde te worden gebracht. Deze hebben te maken met de noodzakelijke uitwerking van het instrument, met versterking van het ambtelijke en bestuurlijk draagvlak, met de uitwerking van een participatiestrategie en met de keuze van het onderwerp en schaalniveau van de ontwerpende SER.

Uit deze verkennende haalbaarheidsstudie kunnen de volgende aanbevelingen worden afgeleid:

1. De ontwerpende SER dient als **instrument nader uitgewerkt en op maat gemaakt** te worden voor uitvoering in Mariahoeve/Marlot. Vanwege het kennisintensieve karakter zal er ruim tijd en capaciteit beschikbaar moeten zijn om grip te krijgen op de diverse mogelijke sociale effecten van een maatregel. Het verdient aanbeveling om met de ontwerpende SER voort te bouwen de bestaande wijkagenda en aan te sluiten bij andere relevante trajecten in de wijk. Naast de methodologisch uitwerking en de onderbouwing van mogelijke effecten, is ook aandacht nodig voor profilering en het ontwikkelen van een heldere taal rond het instrument. Hierbij kan ook de naam 'ontwerpende SER' ter discussie worden gesteld. Is dit de juiste noemer om de beoogde doelgroepen in de wijk te bereiken en te mobiliseren?

2. Er zal **bestuurlijk commitment** moeten worden georganiseerd voor de ontwerpende SER. Als het gemeentebestuur de intentie uitspreekt om rekenschap te nemen van de uitkomsten en deze waar mogelijk in te bedden in toekomstige plan- en beleidsvorming voor Mariahoeve/Marlot, komt dit niet alleen de betekenis van de ontwerpende SER ten goede, maar ook het vertrouwen van burgers in de (lokale) overheid. Afhankelijk van de scope kan dit de portefeuillehouder zijn met het meest inhoudelijke belang, of een coördinerend wethouder, zoals de wethouder stadsontwikkeling of de wijkwethouder. Persoonlijke aandacht van de betreffende bestuurders kan hierbij helpen.
3. De **ambtelijke inbedding** van de ontwerpende SER vergt eveneens aandacht. Indien de verschillende opgaven en processen in de wijk worden benaderd vanuit een integrale herontwikkelingsopgave, sluit het instrument aan bij de ontwerpende aanpak van de omgevingsvisie Den Haag. De ontwerpende SER kan dan een logisch onderdeel worden van de Omgevings Effect Rapportage en belegd worden bij de Dienst Stedelijke Ontwikkeling. Vanwege de domeinoverstijgende ambities van een ontwerpende SER (inzicht bieden in de sociale effecten van fysieke en milieu-technische maatregelen) lijkt het echter wenselijk om de uitvoering van het instrument domeinoverstijgend te verankeren. Bijvoorbeeld met een projectgroep waarin alle relevante beleidsdomeinen vertegenwoordigd zijn.
4. Er dient een **passende participatiestrategie** te worden ontwikkeld waarmee alle relevante groepen en verbanden van bewoners en ondernemers de kans krijgen om aan het proces bij te dragen. Dit komt de representativiteit van het instrument ten goede. In de interviews is erop gewezen dat sociale structuren in Mariahoeve/Marlot enigszins versnipperd zijn en dat er tussen bewonersinitiatieven en -organisaties soms sprake is van rivaliteit. De participatieve insteek zou kunnen zijn dat er integraal wordt samengewerkt om de perspectieven van bewoners en andere stakeholders in de wijk centraal te zetten. Mogelijk kan de wijkmanager een rol vervullen bij het mobiliseren en betrekken van de juiste partijen uit de

wijk en het onderstrepen van het collectieve belang van het instrument. Zodat partijen in goed overleg kunnen bepalen welke rol ze kunnen spelen in de realisatie- en de beheerfase.

5. Bepaald moet worden **welk onderwerp** centraal kan worden gesteld in een eerste pilot. Welke concrete maatregel, of keuze tussen maatregelen, leent zich voor een pilot met de ontwerpende SER in Mariahoeve/Marlot? Bij de keuze voor een mogelijke maatregel kan rekening worden gehouden met de te verwachten (on)mogelijkheden om in dat geval sociale effecten te identificeren.
6. Wat het **juiste schaalniveau** is voor de uitvoering van een pilot, hangt samen met de keuze van het onderwerp. Richt de ontwerpende SER zich richt op de gehele wijk Mariahoeve/Marlot, op alleen Marlot of Mariahoeve, of op een of enkele buurten hierbinnen?
7. Creëer **een lerende omgeving**, zodat de ontwerpende SER als instrument op basis van actuele kennis en voortschrijdend inzicht kan worden doorontwikkeld. Door de eerste pilot vanuit verschillende actorperspectieven te evalueren en door gezamenlijk te reflecteren op de opgedane ervaringen, kan het instrument worden aangepast en verfijnd. Zodat het optimaal kan (blijven) aansluiten de ambities die ten grondslag liggen aan de inzet van een ontwerpende SER: versterking van het Haagse participatiebeleid en invulling geven aan burgerparticipatie bij de Omgevings Effect Rapportage en de energietransitie.

Bijlage: Topiclijst

Ten behoeve van de haalbaarheidsstudie voor de toepassing van de SER in Mariahoeve-Marlot hebben we open (groeps) interviews gehouden. Afhankelijk van de rol, functie en de expertise van de respondent(en) en het verloop van het gesprek komen mogelijk niet alle onderwerpen aan de orde.

Achtergrond Mariahoeve

- Kent U de potentiële maatregelen in de energietransitie in Den Haag Mariahoeve/Marlot?
- Kent u de fase waarin maatregelen in de energietransitie in Den Haag Mariahoeve/Marlot?
- Is het uws inziens mogelijk om in Mariahoeve/Marlot meerdere warmteoplossingen te realiseren? En zo nee, wat zijn dan de belemmeringen?

Achtergrondkennis en inzichten rondom de SER

- Kent U de SER? Zo ja: Waarvan? Welke toepassing?
- Wat vindt u er in het algemeen van?
- Wat vindt u van de insteek?
- Wat vindt u van de uitwerking in de onderdelen?
- Wanneer is volgens u vooral de SER van toepassing, wanneer minder?
- Wat zijn volgens u de kenmerken van een *ontwerpende* SER?

Sociale effecten

- Wat zou een SER uws inziens kunnen betekenen voor de maatregelen in de energietransitie in Den Haag wijk Mariahoeve/Marlot?
- Op welk schaalniveau zou een SER gerealiseerd kunnen worden?

- Welke sociale effecten vindt u belangrijk om mee te nemen in een rapportage?
- Wat zijn belangrijke kansen voor de energietransitie op sociaal gebied?
- Welke raakvlakken met andere opgaven ziet u?

Bewonersparticipatie

- Op welke wijze zou een SER bij kunnen dragen aan het gemeenschappelijk ontwikkelen van inzicht als gemeente en bewoners samen?
- Wanneer een pilot succesvol blijkt, kan de SER dan ook breder in de wijk of de gemeente worden uitgevoerd?

Kansen, risico's en randvoorwaarden

- In hoeverre bestaat er breed draagvlak voor de SER?
- Wat zijn goede alternatieven voor het uitvoeren van een SER?
- Wat zijn voorbeelden van gemeenten/wijken waar jullie naar kijken voor inspiratie?
- Wat zijn de belangrijkste risico's van het gebruik van de SER?
- Wat is er nodig om die risico's te verkleinen?
- Wat zijn andere belangrijke randvoorwaarden?

Ten slotte

- Wat vindt u belangrijk om mee te geven in het gesprek over de warmte-transitie en de participatie van burgers via een instrument als de SER?
- Wat zijn uw inziens de voordelen van de SER in het kader van de energietransitie in Den Haag wijk Mariahoeve/Marlot?
- Wat zijn uws inziens de nadelen van de SER in het kader van de energietransitie in Den Haag wijk Mariahoeve/Marlot?

COLOFON

Opdrachtgever	Gemeente Den Haag en Gebiedscoöperatie Wijk 25
Auteurs	Dr. F.B.J. de Meere Drs. J.C.M Uyterlinde A.L. Brock, MSc
Foto omslag	ANP, Siebe Swart
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-149-6

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, april 2022.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.